

Marian Gabrowski

CYSTERSKI KAMIEŃ GRANICZNY Z BŁĄŻKOWEJ

W listopadzie 2017 r. wracaliśmy z moim synem Franciszkiem z wyprawy w poszukiwaniu cysterskiego kamienia granicznego w okolicach Kochanowa¹. Aby urozmaicić sobie drogę powrotną, zdecydowaliśmy się przejechać m.in. przez Błążkową, wioskę przed laty należącą do cystersów z Krzeszowa. Właśnie podziwialiśmy miejscowość z okien samochodu, kiedy niespodziewanie naszą uwagę przykuł kamienny obiekt znajdujący się tuż przy drodze. Z daleka swoją formą przypominał on nieco kamień graniczny.

Po dokładnym obejrzeniu naszego znaleziska okazało się, że niewątpliwie jest to dawny znak graniczny, o czym świadczy zlokalizowany na jego szczycie znak „+”. Z boku kamiennego słupa widoczna jest nieco zatarta, lecz jeszcze czytelna liczba 1577, będąca prawdopodobnie datą ustawienia owego znaku.

Niestety w literaturze nie udało mi się natrafić na żadne wzmianki o tymże obiekcie. Choć kamień zlokalizowany jest w samym środku Błążkowej, to ani słowem nie wspomina o nim *Słownik geografii turystycznej Sudetów* w haśle Błążkowa². Postanowiłem więc o to ciekawe znalezisko zapytać Patryka Charydczaka, autora bloga Ścieżką w bok, który jako osoba interesująca się oznakowaniem granicznym opactw i zakonów w Sudetach mógł mieć jakieś informacje na ten temat. Wprawdzie on również nie znał tego znaku granicznego, ale odpisał mi, że kamień ten znajduje się *na starej granicy dóbr pomiędzy Nieder Blasdorf i Ober Blasdorf*³. Dodatkowo zauważył też, że o roku 1577 wzmiankuje Przemysław Wiszewski w monografii *Świat na pograniczu. Dzieje Lubawki i okolic do 1810 roku*, gdzie można odnaleźć następujące stwierdzenie:

W bliżej nieznanym – także samym mnichom – okolicznościach stracili oni przed 2. połową XVI w. część posiadłości w Błążkowej. Tak zwana Błążkowa Górna nadal pozostawała własnością klasztorną, ale Błążkowa Dolna należała już do rodziny von Zedlitz zu Lomnitz. W 1594 r. jako dziedzic wsi „Blasdorf” występuje w rejestrach podatkowych Wolf Zedlitz. Rozdzielenie wsi musiało dokonać się w niespokojnym czasie, nie tylko nie zostało bowiem odpowiednio udokumentowane. Podział majątku rodził stałe konflikty między poddanymi obu panów. Ostatecznie przebieg granicy między dobrami musiał ustalić w 1577 r. starosta księstwa świdnickiego Maciej von Logau (Logaw) w obliczu „wieloletnich sporów” i z pomocą wysłannika kamery cesarskiej we Wrocławiu Jerzego Parcha⁴.

1. Błażkowa, kamień graniczny we wrześniu 2017 r., fot. M. Gabrowski.

Jednakże na o wiele bardziej szczegółowy opis wydarzeń z 1577 r. natrafiłem w innym tekście P. Wiszewskiego, gdzie autor ten stwierdza między innymi:

W trakcie rozgraniczania dóbr von Zedlitzów (Błażkowa Dolna) i klasztoru krzeszowskiego (Błażkowa Górna) starosta świdnicki, Mathes von Logaw w 1577 r. oparł się zarówno o tradycyjnie wysoko wartościowane i związane z procesem rozgraniczania obiekty, jak i wprowadził nowe. Rozpoczął od dróg, a właściwie traktów służących do przeganiań bydła („Vieh-Weg”), które określały przebieg granicy posiadłości sołtysich. Ale wykorzystał również bieg rzeki Bóbr i szereg innych elementów – w tym znanego nam już drzewa granicznego – wyznaczając dla nas swoisty kanon znaków pamięci współtworzących przestrzeń naszej okolicy w 2 połowie XVI w. Jak wskazał w swoim dokumencie starosta von Logaw „rzeka Bóbr spotyka się z wymienioną Drogą Bydlęcą. W tym miejscu wykonano w mojej obecności i obecności obu stron specjalny znak i także dalej wyraźne znaki oraz płot dla obu stron nawzajem ustawiony. (...) Od tych znaków granica między klasztorem a sołtysem i Błażkową Dolną biegnie nad wodą prosto w kierunku Wielkiego Klonu na górze Munchberge, na którym jest krzyż. Także ono zostało oznaczone w mojej obecności. Od klonu granica biegnie dalej i przekracza górę, zatrzymuje się przy Wielkiej Granicy Kamiennej, biegnie od niej starą, widoczną granicą między sołtysem i poddanymi w Górnej Błażkowej aż do najdalej z tyłu położonej góry w kierunku Starej Białki”⁵.

W przytoczonym tu cytacie znajduje się opis przebiegu granicy, począwszy od wschodu wioski, a dokładniej od miejsca, gdzie „rzeka Bóbr spotyka się z Drogą Bydlęcą”, w kierunku zachodnim, w stronę miejscowości Stara Białka. Natomiast wspomniany tu kamień graniczny z 1577 r. znajduje się właśnie w pobliżu wschodniego brzegu Bobru, tuż przy drodze przychodzącej tu z pól. Wprawdzie układ szlaków komunikacyjnych zapewne uległ zmianie podczas budowy przebiegającej tu linii kolejowej, jednak można podejrzewać, że to właśnie tutaj Droga Bydlęca mogła dochodzić do Bobru. Starosta von Logaw stwierdza, że „w tym miejscu wykonano (...) specjalny znak”, a wiemy też, że znak ów wykonano w 1577 roku i znajdował się on na granicy wiosek Błażkowa Górna i Błażkowa Dolna. Wydaje się więc, że wspomniany przez ówczesnego starostę „specjalny znak” stoi tu od kilkuset lat i jest to właśnie opisywany przeze mnie kamień z Błażkowej!

Przebieg linii granicznej pomiędzy wioskami *Nieder Blasdorf* i *Ober Blasdorf* można zobaczyć na mapie *Meßtischblatt* z 1886 r.⁶ (patrz il. 2). Na zachód od miejscowości biegła ona na południe od szczytu *Scholzen-Berg* (pol. Sołtys), następnie przecinała rzekę Bober (pol. Bóbr), drogę oraz linię kolejową; po wschodniej stronie granicę dostrzegamy na południe od góry *Lerchen-Berg* (pol. Skowroniec). Opisywany wcześniej kamień graniczny znajduje się pomiędzy drogą a linią kolejową, dokładnie tam, gdzie przebiegała niegdyś granica pomiędzy Błażkową Górną a Błażkową Dolną.

2. Przebieg linii granicznej pomiędzy wioskami Nieder Blasdorf i Ober Blasdorf oraz miejsce ustawienia znaku granicznego na archiwalnej mapie topograficznej.

Próba zlokalizowania na współczesnych mapach działki geodezyjnej, na której znajduje się opisywany kamień, doprowadza do wniosku, że prawdopodobnie ów znak graniczny wykorzystywany jest do dziś. Jak widać na il. 3, w tejsze właśnie lokalizacji znajduje się punkt styku granic aż pięciu działek geodezyjnych: 160, 158, 217, 215 oraz 182/168; można więc miejsce to określić mianem „pięciostyku”.

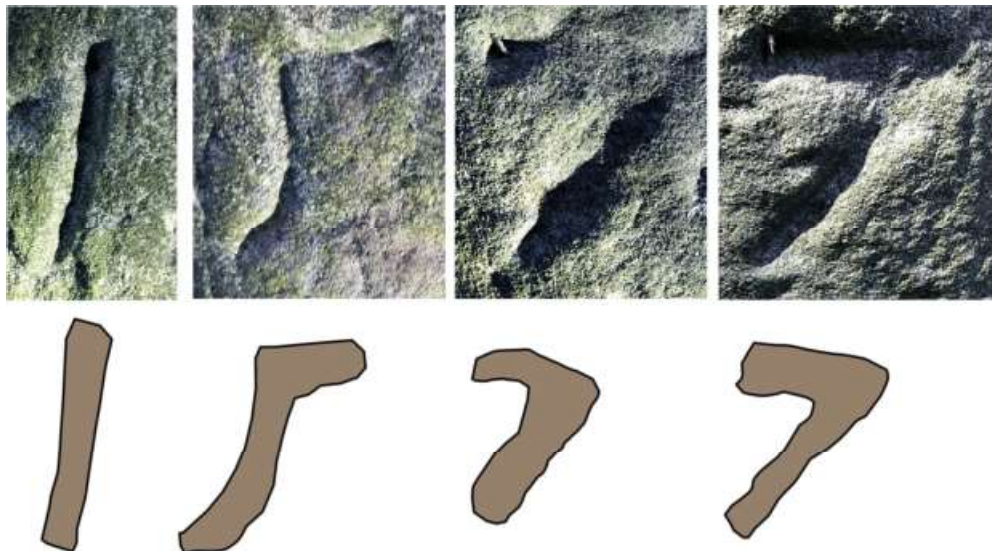
Opisywany tu kamień graniczny ma postać obelisku o okrągłym przekroju, jego średnica zmniejsza się wraz z wysokością, natomiast sam wierzchołek jest zaokrąglony. Wysokość od poziomu gruntu to ok. 96÷99 cm (w zależności od miejsca pomiaru); obwód mierzony tuż nad gruntem to 134 cm, natomiast w połowie wysokości to ok. 110 cm (co daje średnicę odpowiednio ~43 i 35 cm). Mniej więcej w połowie wysokości słupa, poczynając od strony południowej w kierunku wschodnim, znajdują się cztery wykute cyfry tworzące datę „1577”. Wymiar tego napisu to ok. 9x32 cm.

3. Fragment ortofotomapy z widocznymi granicami działek geodezyjnych; strzałka wskazuje na punkt styku pięciu granic, w którym znajduje się kamień graniczny z 1577 r., źródło podkładu: serwis geoportal.gov.pl.

Wydaje się, że niemal wszystkie znane obiekty zabytkowe w Błażkowej pochodzą z XIX i XX wieku, bodajże jedynym wyjątkiem jest datowana na XVIII wiek brama przy zagrodzie nr 3. Dlatego też pewnym zaskoczeniem był dla mnie fakt, że ów kamienny znak graniczny, będący prawdopodobnie najstarszym zabytkiem w tejże miejscowości, nie został ujęty w Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta i Gminy Lubawka⁷. Również autorzy opracowania *Krajobraz kulturowy gminy Lubawka* nie wzmiankują opisywanego kamienia; wspominają jednak:

Śledząc historię kształtowania się dziedzictwa kulturowego gminy, należy podkreślić brak jakichkolwiek dzieł mogących być bezspornie wiązanych z tymi terenami sprzed połowy XVI w. W przypadku kilku z nich, w tym zwłaszcza późnogotyckich rzeźb z Chełmska Śląskiego oraz Miskowic, można jedynie snuć przypuszczenia, że funkcjonują one w obrębie swojego pierwotnego miejsca przeznaczenia. Z kolei brak zachowanych jakichkolwiek gotyckich zabytk-

4. Błazkowa, kamień graniczny, u góry wykonane we wrześniu 2019 r. fotografie poszczególnych cyfr tworzących datę 1577; poniżej odrys krawędzi cyfr odzwierciedlający ich wzajemne położenie i proporcje, fot. i rys. M. Gabrowski.

ków architektury, pomimo wzmianek o ich istnieniu, może być konsekwencją wzniesienia ich z nietrwałego budulca, jak i podejmowanych na szeroką skalę w dobie nowożytną przedsięwzięć budowlanych⁸.

Kto wie, czy opisywany kamień nie jest najstarszym zabytkiem o jednoznacznej dacie powstania nawet w przypadku całej gminy Lubawka?

***

Zbierając materiały dotyczące opisywanego tu kamienia granicznego z Błazkowej poszukiwałem w swojej skrzynce pocztowej dawnej korespondencji dotyczącej tego tematu – gdyż chciałem zacytować informacje przesłane mi niegdyś przez autora bloga *Ścieżką w bok*. Ku mojemu zaskoczeniu okazało się, że nie tylko z nim prowadziłem dyskusje na tenże temat! Otóż kilkanaście lat wcześniej otrzymałem e-mailem fotografię opatrzoną następującym komentarzem:

Zdjęcie to zostało zrobione pod Błazkową przy drodze mniej więcej w miejscu oznaczonym czerwonym kwadracikiem na zdjęciu mapy. To Pana region. Może potrafi Pan określić: co to za kamień? Na nim jest widoczny (prawdopodobnie) rok 1577. Może to kamień graniczny dóbr (np. klasztoru w Krzeszowie)? Tego nie wiem⁹.

Autorem cytowanych słów jest Marek Lubicz-Woyciechowski. Niestety temat ten wówczas zbyt mało mnie jakoś zainteresował... Nie jest to jednak najstarsza wzmianka o tym obiekcie. Informację na jego temat, opatrzoną komentarzem zapewne Andrzeja Scheera, zamieścił w 1987 r. Zygmunt Sarnecki:

BŁAŻKOWA – gm. Lubawka, woj. jeleniogórskie. Przesyłam informacje o kamieniu z którym mam kłopoty. Znajduje się on ok. 50-70 m na N od domu nr 17. Ma wysokość 97 cm, a obwód 130 cm. Widnieje na nim dość czytelna data 1577, zaś na wierzchołku jest wyryty mały krzyżyk. Kamień ten kształtem przypomina fallusa. Mam tylko domysły na temat jego przeznaczenia. Fotografowałem go już w latach siedemdziesiątych, a potem zapomniałem! Zygmunt Sarnecki Kamienna Góra, 1 czerwca 1987. /Ryt krzyżyka sugeruje, iż może to być kamień graniczny, zaś sam kształt kamienia budzi skojarzenia z rodzajem wiejskiego pręgierza /!?!/ — A.S.¹⁰

Odwołanie do tej wzmianki znalazło się także w jednym z kolejnych numerów tego samego pisma¹¹.

5. Błażkowa, wykonane przeze mnie we wrześniu 2019 r. zdjęcie ginącego pośród bujnej zieleni kamienia granicznego, obok kamienia stoi Witold Komorowski, fot. M. Gabrowski.

***

We wrześniu 2019 r. wraz z Witoldem Komorowskim wybrałem się do Błażkowej obeerżec opisywany tu słup. Stwierdziłem wówczas, że ten jakże ciekawy zabytek wygląda na całkowicie zapomniany. Miałem też wątpliwości, czy kamień ten w ogóle wpisany jest do jakiegokolwiek ewidencji zabytków.

Dlatego też wystąpiłem do Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków we Wrocławiu z wnioskiem o objęcie ochroną prawną, poprzez wpis do właściwej ewidencji zabytków, kamiennego znaku granicznego z 1577 r., znajdującego się w miejscowości Błażkowa, gmina Lubawka. W uzasadnieniu opisałem znaną mi historię owego kamienia, po czym stwierdziłem: *Mając na uwadze powyższe informacje można twierdzić, że opisywany kamień graniczny został ustawiony w 1577 roku na granicy dóbr Nieder Blasdorf i Ober Blasdorf (pol. Dolna i Górna Błażkowa). Współcześnie najprawdopodobniej znajduje się on w miejscu, gdzie stykają się granice pięciu działek geodezyjnych i jednocześnie być może jest najstarszym zabytkiem w miejscowości. Opisany kamień graniczny jest obiektem o dużej wartości historycznej, lecz mi-*

6. Błażkowa, kamień graniczny ogrodzony płotkiem oraz sąsiadująca z nim wiata w kwietniu 2024 r., fot. M. Gabrowski.

7. Błażkowa, kamień graniczny w kwietniu 2024 r., fot. M. Gabrowski.

mo to niemal całkowicie nieznanym. Znajduje się on w bezpośrednim sąsiedztwie drogi, na terenie aktualnie nieużytkowanym. W przypadku podjęcia w przyszłości próby zagospodarowania tego miejsca (np. na parking, plac zabaw, czy też w celu poszerzenia drogi) istnieje uzasadniona obawa jego niezamierzonego zniszczenia lub uszkodzenia. Dlatego też zwracam się z petycją do Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków we Wrocławiu o objęcie ochroną prawną przedmiotowego kamienia granicznego¹².

30 października 2019 r. Wojewódzki Konserwator Zabytków poinformował mnie, że opisywany w mojej petycji kamienny znak graniczny jest bezsprzecznie obiektem zabytkowym, o znacznych wartościach historycznych i naukowych oraz kwalifikuje się do włączenia do wojewódzkiej ewidencji zabytków, co też będzie zaplanowane do realizacji w przyszłym roku¹³.

Być może z powodu działań zmierzających do wpisania kamienia do ewidencji zabytków pojawiła się inicjatywa, aby jego otoczenie uporządkować, a sam znak graniczny wyeksponować. Już w 2021 r. zauważyłem, że sąsiedztwo słupka granicznego zmieniło się nie do poznania. Kamień został ogrodzony niskim płotkiem, a w pobliżu ustawiono wiatę z tablicą opisującą tenże „słup graniczny”. Za realizacją tej inwestycji stało stowarzyszenie „Znajomi z Błazkowej”.

Zamontowana w wiacie mapa wioski ukazuje najbardziej atrakcyjne obiekty, jakie można zobaczyć na terenie tej miejscowości. Na pierwszym miejscu wymieniony jest wspinał się wyeksponowany kamień graniczny z 1577 roku! Bardzo się cieszę, że ten niegdyś zapomniany zabytek został objęty właściwą opieką, a nawet stał się lokalną atrakcją turystyczną.

---

¹ Mój opis tamtego kamienia zamieszczony został w 55 zeszytce Pomników Dawnego Prawa (wrzesień 2021).

² M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, tom 8, *Kotlina Kamiennogórska, Wzgórze Bramy Lubawskiej, Zawory*, Wrocław 1997, s. 58-61.

³ Fragment korespondencji e-mail z dnia 27 listopada 2017 r.

⁴ P. Wiszewski, *Świat na pograniczu. Dzieje Lubawki i okolic do 1810 r.*, Wrocław 2015, s. 108.

⁵ J. Nowosielska-Sobel, G. Strauchold, P. Wiszewski, *Gmina Lubawka. Atlas materiałów i źródeł historycznych*, Wrocław 2015, s. 8.

⁶ Mapa *Schmiedeberg, Meßtischblatt 3071*, 1:25.000, rok 1886.

⁷ Źródło: Zarządzenie nr 9/2013 Burmistrza Miasta Lubawka z dnia 8 stycznia 2013 roku w sprawie: przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta i Gminy Lubawka.

⁸ R. Gliński, A. Patała, *Krajobraz kulturowy gminy Lubawka*, Wrocław 2017, s. 154.

⁹ Fragment korespondencji e-mail z dnia 29 czerwca 2005 r.

¹⁰ *Doniesienia terenowe (1)*, „Bractwo Krzyżowców”, nr 9, listopad 1987, s. 8.

¹¹ *Serdecznie witamy uczestników 31 Biesiady Pokutnej w Lubawce!*, „Bractwo Krzyżowców”, nr 58, czerwiec 2002, s. 38.

¹² Fragment mojego pisma z dnia 20 września 2019 r. do Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków we Wrocławiu.

¹³ Pismo Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 30 października 2019 r. o następującej treści: *W związku ze złożoną przez Pana w dn. 20.09.2019 r. (data wpl. 24.09.2019 r.) petycją o objęcie ochroną prawną przez włączenie do ewidencji zabytków kamiennego znaku granicznego z 1577 r., znajdującego się w miejscowości Błażkowa, gm. Lubawka, powiat kamienogórski, uprzejmie informuje, że w dn. 9.10.2019 r. została przeprowadzona lustracja konserwatorska obiektu. Stwierdzono, że znak graniczny znajduje się w centralnej części wsi Błażkowa, po lewej stronie drogi prowadzącej w kierunku Lubawki, ok. 6 m od drogi, w niewielkim oddaleniu od posesji nr 16 i 17. Kamienny słup o stożkowatym kształcie, wyoblony w części górnej z wyrytą datą 1577 i znakiem »X« na wyoblonym wierzchołku nosi znamiona znaku granicznego z 2 poł. XVI w. Usytuowanie znaku w pobliżu styku kilku działek geodezyjnych utrudnia jednoznaczne określenie, na której działce geodezyjnej został zlokalizowany. Kamienny znak graniczny jest bezspornie obiektem zabytkowym, o znacznych wartościach historycznych i naukowych, spełniającym kryteria art. 3 pkt 1 i 3 oraz art. 6 ust. 1 pkt 2 litery „a” i „h” ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2018, poz. 2067), i kwalifikuje się do włączenia do wojewódzkiej ewidencji zabytków prowadzonej przez Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu w formie kart ewidencyjnych zabytków. Ze względu jednak na wyczerpanie środków finansowych przeznaczonych w 2019 r. na wykonawstwo dokumentacji konserwatorskiej, w tym kart ewidencyjnych zabytków ruchomych, wykonanie przedmiotowej karty ewidencyjnej zostanie zlecone w 2020 r. Po wykonaniu karty ewidencyjnej zabytku ruchomego dla ww. znaku granicznego organ, zgodnie z obowiązującym prawem (art. 22 pkt 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz. U. z 2018 r., poz. 2067 ze zm.), wystąpi do właściciela nieruchomości, na której zlokalizowany jest zabytkowy obiekt, o wyrażenie zgody na włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego do wojewódzkiej ewidencji zabytków. Po uzyskaniu zgody właściciela zabytku zostanie on włączony do wojewódzkiej ewidencji zabytków prowadzonej przez Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu.*

Zusammenfassung

ZISTERZIENSISCHER GRENZSTEIN AUS BLASDORF (BŁAŻKOWA)

Im November 2017 stieß der Autor in Błażkowa (Blasdorf) bei Lubawka (Liebau) (Woiwodschaft Niederschlesien) zufällig auf einen Grenzstein mit der eingravierten Jahreszahl 1577. Nach der Analyse der Quellen stellte er fest, dass es sich wahrscheinlich um einen Grenzstein handelt, der die ehemalige Grenze zwischen dem Gut Błażkowa Górna, das den Zisterziensern aus Krzeszów (Grüssau) gehörte, und Błażkowa Dolna, das im Besitz der Familie von Zedlitz war, markiert. Der Stein wurde während der Grenzziehung von Mathes von Logaw, dem Ratsherrn von Świdnica (Schweidnitz), im Jahr 1577 aufgestellt. Der Verlauf der Grenze wird durch historische Dokumente und Archivkarten bestätigt. Der Stein, der wahrscheinlich das älteste Denkmal von Błażkowa ist, geriet jahrelang in Vergessenheit und wurde nicht in die Denkmalliste aufgenommen. Im Jahr 2019 beantragte der Autor, ihn unter rechtlichen Schutz zu stellen. Daraufhin wurde der Stein in das Denkmalregister der Woiwodschaft eingetragen, und im Jahr 2021 wird er von einem örtlichen Verein als Touristenattraktion angemessen präsentiert.

Resumé

CISTERCIÁCKÝ HRANIČNÍ KÁMEN Z OBCE BŁAŻKOWA

V listopadu 2017 autor náhodou narazil v obci Błażkowa u Lubawky (Dolnoslezské vojvodství) na hraniční kámen s vyrytým letopočtem 1577. Po analýze pramenů zjistil, že se pravděpodobně jedná o značku vymezující historickou hranici mezi majetkem vsi Górna Błażkowa, který patřil cisterciákům z Krzeszowa, a Dolna Błażkowa, jež byla vlastnictvím rodu von Zedlitz. Kámen byl postaven při vytyčování hranice, které v roce 1577 provedl starosta Świdnicy Mathes von Logaw. Průběh hranice potvrzují historické dokumenty a archivní mapy. Kámen, který je s největší pravděpodobností nejstarší památkou v lokalitě Błażkowa, zůstal po léta zapomenutý a nebyl zařazen do evidence památek. V roce 2019 podal autor žádost o jeho právní ochranu. Díky tomuto kroku byl kámen zapsán do krajské evidence památek a v roce 2021 byl místním spolkem vhodně zpřístupněn jako turistická zajímavost.